

նախաց շատերի տոմսավորական նկարագիրներով և բազմաթիւ հետաքրքրական այլ պատումներով ու յաւելուածներով, որոնք առնչութիւն ունին այդ ժողովրդի պատմութեան հետ:

Այդ մեծ գործի ինքնաձեռագիր օրինակը հանգուցեալ հեղինակը յանձնած է Գ. Պօլսի Բերայի աւագերէց շնորհադարձ Տ. Յովհաննէս աւագ քահանայ Մկրեանին, որը իւր կողմից բարեհաճել է թոյլատրել մեզ հրատարակութեան տալու:

Արդ՝ ի նկատի ունենալով այդ ընդարձակ երկի կարեորութիւնը ժամանակակից պատմութեան համար՝ մենք կարծում ենք, որ կգտնուին նոր նախնականցիների մէջ անձինք, որոնք կցանկան լոյս ընծայել նորան: Ինչքան «Լուսնայի» գիրքով 1200 երեսներից կլինի բաղկացած:

ՄՏՔԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ

Բեօնագենի գիւտին, ինչպէս իւրաքանչիւր մի նոր երեւոյթի կամ գիւտի, որ ընդլայնում է մարդու մասւոր հորիզոնը, անկարելի էր, որ չհետեւին մի շարք այլ գիւտեր: Այդ գիւտերի շարքին է պատկանում և մտքի լուսանկարը: Եթէ այն ամենը, ինչ որ այդ մասին հաղորդում են, իրականանան, ապա այդ կարելի է համարել ծիւ դարու ամենամեծ գիւտը:

Ամերիկայի «Asteral Comera Club»-ի անդամները, որոնք իրենց նպատակ են դրել մասնաւորապէս լուսանկարչութեան օգնութեամբ նորանոր գիտական երեւոյթներ յայտնագործելը, Բեօնագենի գիւտը փորձելուց յետոյ, մի շարք փորձեր արին նոյն ճառագայթների օգնութեամբ Լոնդոնի ուսուցչապետ Չենգլիս Բոջերսի յայտնութիւնը ստուգելու, այն է թէ՛ Բեօնագենի ճառագայթներով կարելի է ոչ միայն մոլթ տեղերում պատկերի լուսանկար ստանալը, այլ և հնարաւոր է լուսանկարչական զգայուն թիթեղի վրայ ժողովել անտեսանելի ալիքներ և կամ եթերի այն շարժողութիւնները, որ ուղեկից պիտի լինին մարդկային մտքին:

Իսկապէս ասած, նոր չէ այն գաղափարը, որ մարդ-

կային մաքին ուղեկից է լինում իրերի մի յայտնի շարժողութիւն։ Փրանսիացի ուսուցչապետ Շարլ Բիշէն, 11—12 տարի սրանից առաջ, հիպնոտացրած անձնաւորութիւնների վրայ «մտաւոր ներշնչում» անելու փորձերի ժամանակ, զարմանալի հետեւանքների հասաւ հետաւոր տարածութեան մէջ այդ փորձերը կրկնելիս, ահա այդ հետազոտութիւնների հիման վրայ նա հետեւեալ գաղափարն արտայայտեց. — Անկասկած մարդու կազմուածքի մէջ իւրաքանչիւր գործողութեան, ուրեմն նեարդ-ուղեղային գործողութեան էլ հետեւում է յայտնի քիմիական հակադրեցութիւններ (реакция) կամ գործողութիւններ։ Այդ հակադրեցութեան հետեւանքը պիտի լինի արտադրումն և կլանումն յայտնի դժերի։ Սակայն իւրաքանչիւր այդ օրինակ արտադրութիւն պիտի իւր շրջակայքում առաջացնի ալիքանման շարժողութիւն։ Ինչպէս մոմի այրումից առաջացած քիմիական գործողութիւնը տարածւում է ճառագայթների ձևով, որ իբրեւ լոյս մենք տեսնում ենք, նոյնպէս միանգամայն հաւանական է, որ նեարդ-ուղեղային գործողութիւնն էլ պիտի առաջացնի նոյնանման ալիքներ կամ ճառագայթներ, տարբեր լուսոյ ճառագայթներից նրանով, որ մեր աչքին անտեսանելի են։ Այդ տեսակ անտեսանելի ճառագայթների գոյութիւնը վաղուց յայտնի է գիտութեան մէջ ընդմեջութեան, քիմիական և այլն ճառագայթներ անուններով։

Այսպէս ուրեմն 11—12 տարուց առաջ Բիշէի արտայայտած ենթադրութիւնը միանգամայն իրականացաւ Բեօնտգենի գիւտով, իսկ ուսուցչապետ Բոջերսը միայն կրկնեց օրոշ կերպով յայտնելով, որ այդօրինակ ճառագայթներ կամ ալիքներ ո՛չ միայն գոյութիւն պիտի ունենան այլ և պիտի ներգործեն լուսանկարչական թիթեղի վրայ։ Ահա միայն այս վերջին գաղափարն է պատկանում Բոջերսին։

Դիմենք այժմ արած փորձերի նկարագրութեան, թողնելով ընթերցողներին վերն առաջ բերած բացատրութիւնների հիման վրայ հանել գիտնական եղբակցութիւնները։

Ուսուցչապետ Բոջերսը միտքը լուսանկարելու, կամ առաւել ճիշտն ասած, մտաւոր պատկերների լուսանկարելու փորձերը ինքն էր անում։ Դրա համար նա վարւում էր հետեւեալ կերպով. վերցնելով փոստային դրօշանիշը նայում

էր նրա վրայ շարունակ մի քանի ըողկէ, ապա մտնելով մուկթ սենեակը այնտեղ լուսանկարչական մթասենեակի ոսպինեակի միջից շարունակում էր նայել զգայուն թիթեղի վրայ: Այդ դէպքում դրօշանիշի պատկերը պահպանւում էր մաքուր կամ երեւակայութեան մէջ և ապա, ինչպէս ինքն ստում է, զգայուն եթերի միջով անցնում է թիթեղի վրայ, որ յարմարացրած է այդ ապաւորութիւնն ընդունելու համար: Այդ փորձի հետևանքը այն է եղել, ինչպէս հաւատացնում է Բոջերսը, որ նա ստացել է դրօշանիշի պատկերը թէև շատ փոքրիկ, բայց թագուհու պատկերի պարզ գծերով և „one penny“ բառերով:

Այդ առաջին փորձն էր, սակայն անհրաժեշտ էր, որովհետև կարելի էր ենթադրել, որ աչքի ցանցաթաղանթի վրայ ապաւորուել էր դրօշանիշի և կամ առհասարակ այն առարկայի պատկերը, որին նա երկար ժամանակ նայել էր և որն յետոյ անցել է լուսանկարչական զգայուն թիթեղի վրայ, երբ նա նայել է նրա վրայ: Բոջերսի այդ փորձից կարելի էր եզրակացնել, որ ցանցաթաղանթի մակերևոյթի և լուսանկարչական զգայուն թերթիկի մէջ մի քանի նմանութիւններ կան, որով նա, — ցանցաթաղանթը, կարող է մի քանի վայրկեան պահպանել իւր վրայ ընկած լուսոյ ճառագայթները: Անհրաժեշտ էին ուրիշ փորձեր, և այդ արաւ մի ուրիշ անգղիացի Կամերոն Լի'ն (Lee):

Լուսանկարչական խաւարասենեակի ոսպինեակի մէջ նայելով, նա սկսեց լարուած ուշադրութեամբ մտածել իւր յաճախ տեսած մի կատուի վրայ, որի պատկերը նա բաւական պարզ կերպով կարող էր վերարտադրել երեւակայութեան մէջ: Երկար ժամանակ այդպէս նայելուց յետոյ, նա ապակու վրայ ստացաւ մի պարզ շրջանակ, երևի մեծացած բքի պատկերը, և նրա կենդրոնում մի քնքոյշ նկար, որ իւրաքանչիւր ոք առանց սխալուելու կ'անուանի կատուի պատկեր:

Լսելով Կամերոն Լիի փորձերի մասին Ալեքսիի պատուաւոր ժողովարանը վճռեց այդ փորձերը կրկնել առաւել ընդարձակ ծաւալով: Նրա պատուաւոր նախագահներից մէկը — Ազա Մարվինը, փորձի հետևեալ կերպը առաջարկեց. նա լուսանկարչական մթասենեակի խողովակում տեղաւորեց եօթը թրաշ ունեցող մի ապակի տխպէս, որ թրաշներից իւ-

լաքանչիւրի առաջ կարողանան տեղաւորուել և նայել մի մի հոգի, ուրիշ խօսքով՝ միանգամայն եօթը աչք կարողանայ նայել ապակու եօթը թրաշի վրայ. թէ ինչո՞ւ եօթը և ո՞չ աւելի կամ պակաս, այդ պարզուած չէ: Ապակու եօթը թրաշներն վրայ աչքից եկող ճառագայթները կենդրոնանում են մի ընդհանուր հնոցի մէջ և ապա միացեալ պատկերը ընկնում է լուսանկարչական զգայուն թիթեղի վրայ:—Սակայն այդ չէ բոլորը. իւրաքանչիւր աչքից դէպի իւրաքանչիւր թրաշ անցնում է մի մի առանցնացած խողովակ, որի մէջ կայ ելեքարականութիւն անցկացնող թել: Այդ ճանապարհով, գործիքը հնարողի կարծիքով, ելեքարական հոսանքը, որ նայողներից իւրաքանչիւրի ուղեղից հաղորդւում է աչքին, այնտեղից թելերի միջոցով պիտի հասնի ապակու թրաշներին:

Այնուհետև ժողովարանի անդամների միջից ընտրեցին եօթը հոգի, որոնք առաւել ընդունակ էին զգում իրենց ուշադրութիւնը կենդրոնացնելու որ և է առարկայի վրայ: Երբ իւրաքանչիւրը իւր համապատասխան տեղը բռնեց, այն ժամանակ նոցա բոլորին՝ թողին ամենախիստ մթութեան մէջ և նրանցից ամեն մէկը իւր միտքը լարեց կատուի պատկերի վրայ: Ստացած լուսանկարը ապագրուեցաւ հանդէսներում: Մի կառուի պատկերի փոխանակ, ինչպէս սպասում էր ստանալ Աղա-Մարտինը, ստացուեցաւ միմեանցից առաւել կամ պակաս մեծութեամբ եօթը հատ կառուների պարզ նկարներ:—Աւելորդ չի լինի յիշել, որ յիշեալ փորձը աւելց 10 րոպէ, մի ժամանակամիջոց, որ անհրաժեշտ է հոգեկան դժի թիթեղի վրայ ներգործելու համար: Սակայն աւելի ճիշտ կլինէր, եթէ մենք այդ ոյժը անուանելու լինինք ընտարդային, որովհետև ոչ ոք չի ուրանում նետրոյսին հոսանքի գոյութիւնը: Այդ իսկ պատճառով հարցի վրայ սկզբունքի տեսակէտից նայելով—անհնար չի կարելի համարել այդ հոսանքի լուսանկարելը:

Այս նորագոյն գիւտը այն ժամանակ միայն գիտնական նշանակութիւն կստանայ, երբ հեղինակաւոր գիտնականներ կառուգեն իրենց արհեստանոցներում: Եթէ վերջիններս ստուգեն և հաւաստիացնեն այդ փորձերի ճշմարտութիւնը, ապա գիտութեան առաջ կբացուի հոգեբանական այլ գիւտերի մի անստահման ապարէզ, հակառակ դէպ-

քում նա կփարատի զԱՅՏԻ — գիտնական խաբեւայութիւնը և նրանով գրաւուած նախապաշարումը:

Թէ մինչև որ աստիճան արդէն Ամերիկայում և Անգղիայում տարածուած պիտի լինի այդ նորագոյն գիւտը, պիտի դատել նրանով, որ գիտնական հանդէսները և օրաթերթերը տարածեցին նրա համար իրենց հարիւր հազարաւոր ընթերցողների շրջանում:

Ա. Մ.

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ ԿԱՆԱՆՑ ԶԱՐԴԵՐԸ

Հայ կանոն

1. Փսքով վրան ոսկի և մարգրիտ շարուած է և գլուխին կոննն:
2. Գոքայ վրան ոսկի թուրք և մարգրիտ շարուած է և գլուխին կոննն:
3. Դավչի վրան մարգրիտ և էլմաստեղէններ շարուած է: Ծակառնին կկապեն:
4. Ծակտնուց վրան մարգրիտ ուրուքեայ շարուած. երեսնուն կկապեն:
5. Շրուաֆէ մարգրտով թող բանուած է և վարի կողմ ալ հինկնոց շարուած է. գամչու վարի կողմը կկապեն:
6. Օղերներ տեսակ տեսակը կայ, էլմաստով, մարգրտով, զմրութով և ոսկեղէն. ականջը կոննն:
7. Գլխու չիթ վրան թուրք շարուած է. գլխու ետեւը կձգեն:
8. Պողազի հապեր:
9. Երկար վզի հապեր և չակրտակ:
10. Աշգպանտի, վզերնին կձգեն երեք տակէն և մէկ տակէն:
11. Պողմաճայ, շարիթի վրան տեսակ մ' ոսկի շարուած է:
12. Զկնիր. այն ալ տեսակ մը ոսկի է սուլուկի պէս երկար և սրաբնու վրայ կձգեն:
13. Թըլըսըմ. ինքը զանճիւրէ և վրան ուռուքեայ շարուած է:
14. Շարան. վրան տեսակ տեսակ ոսկիներ կշարեն:
15. Մֆթուլ. մարգրտով և հապերով շարուած:
16. Պողազի մարգրիտ. վրան էլմաստ խաչ: